

УДК 332.136

О. В. Люта, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

БЮДЖЕТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

*O. Liuta, PhD, Associate Prof., PhD, Associate Prof. of Department of Finance,
Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine*

BUDGET POTENTIAL AS A KEY FACTOR OF FINANCIAL PROVISION OF REGION DEVELOPMENT

Анотація. В статті досліджено концептуальні підходи до розгляду сутності бюджетного потенціалу місцевих бюджетів. На основі проведеного дослідження було запропоновано визначення категорії «бюджетний потенціал регіону». Автором узагальнено фактори, що впливають на рівень та оцінку бюджетного потенціалу регіону, а також запропоновано класифікацію бюджетного потенціалу регіону на основі ряду критеріїв, а саме: джерело формування, рівень використання, рівень достатності, часовий критерій.

Summary. The conceptual approaches to the essence of the budgetary potential of local budgets are investigated in the issue. On the basis of the investigation the definition of «budget potential of the region» was proposed. The author summarized the factors that have an influence on the level and evaluation of budget potential of the region. The classification of the budget potential of the region, which is based on a number of criteria, including: the source of budget potential formation, the level of using, the level of adequacy, time criterion, is proposed in the article.

Ключові слова: місцеві бюджети, бюджетний потенціал, регіон, фінансові ресурси місцевих органів влади

Keywords: local budget, budget potential, region, municipal financial resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Децентралізація фінансових відносин, що є характерною рисою сучасного економічного розвитку України, обумовлює підвищення ролі місцевих органів влади в забезпеченні ефективного розвитку територій. Цей факт викликає необхідність вирішення низки проблем, що пов'язані з удосконаленням методів формування та використання фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць. Успішне вирішення проблем соціально-економічного розвитку територій, задоволення потреб територіальної громади безпосередньо залежить від результативності залучення та ефективності використання фінансових ресурсів регіону. Зважаючи на те, що фінансовою базою функціонування органів місцевого самоврядування виступають місцеві бюджети, то сталий розвиток адміністративно-територіальної одиниці в значній мірі визначається тим обсягом фінансових ресурсів, які акумульовані в місцевому бюджеті, тобто бюджетним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питаннями дослідження сутності бюджетного потенціалу, формування фінансових ресурсів місцевих органів влади, покращення фінансової бази адміністративно-територіальних утворень, а також оптимізації механізму формування місцевих бюджетів присвячено наукові праці багатьох вчених-економістів, зокрема Зенченко С., Конярової Е., Балацького Є.О., Атаєвої А. Г., Лучки А. В., Фролова С.М., Пасічника Ю. В. , Іоненко К. В. , Кичко І. І., Пушак Я. Я. , Жебчук Р.Л. [1-11]. Проте незважаючи на вагомий внесок наявних наукових праць з питань функціонування місцевих бюджетів недостатньо увагу приділено проблемі формування бюджетного потенціалу регіону та дослідженню чинників, що на нього впливають.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності поняття «бюджетний потенціал регіону», визначення основних факторів, що на нього впливають, обґрунтування класифікації бюджетного потенціалу регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день основою сучасної стратегії розвитку регіону має стати забезпечення умов щодо максимального використання наявного бюджетного потенціалу, який відіграє вирішальну роль у виконанні місцевими органами влади тих функцій і повноважень, які на них покладено відповідно до Конституції та законодавства України. Вирішення завдань стратегічного управління потребує визнання вагомості ролі бюджетного потенціалу у процесах економічного розвитку, оскільки не виважена політика щодо його формування і використання негативно впливає на можливості розвитку території. Щоб оцінити вагомість бюджетного потенціалу регіону, на нашу думку, перш за все, необхідно, з'ясувати сутність даного поняття.

В економічній теорії та практичній економічній діяльності поняття потенціал (від лат. *potentia* – сила, потужність), як правило, ототожнюється з такими поняттями як: можливості, наявні резерви, запаси, засоби, що можуть бути використані.

В сучасній економічній літературі на сьогодні існує значна кількість визначень поняття «бюджетний потенціал», основні з яких наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Теоретичні підходи щодо визначення сутності поняття
«бюджетний потенціал»**

Автор, джерело	Поняття, що використовується автором	Визначення поняття
Зенченко С. [4, с.188]	бюджетний потенціал	максимально можливі видатки, які може дозволити собі бюджет з огляду на власну доходну частину, а також вказує на те, що його доцільно розглядати з точки зору отриманих податкових платежів та ефективності їх використання
Конярова Е. [7, с.12]	бюджетний потенціал	суму умовно-власних доходів, отриманих від суб'єкта Російської Федерації (доходи за винятком чистих, що

		перераховані з федерального бюджету) та доходів федерального бюджету, що надійшли з території суб'єкта РФ
Балацький Є.О. [2, с. 214]	бюджетний потенціал міста	оцінка можливостей надходження в майбутньому до бюджету міста максимального обсягу фінансових ресурсів від здійснення операцій з оподаткування, залучення грошових коштів за рахунок неподаткових надходжень та коштів цільових фондів
Атаєва А. Г. [1, с.2]	бюджетний потенціал муніципального об'єднання	податкові доходи бюджету, неподаткові доходи бюджету, кошти, що передаються в бюджет муніципального утворення
Лучка А. В. [8, с.34]	бюджетний потенціал фінансової незалежності органів місцевого самоврядування	сукупність реальних можливостей забезпечення їх самостійності у питаннях формування, використання та регулювання місцевих бюджетів
Фролов С.М. [11, с. 218]	бюджетний потенціал прикордонної території	здатність прикордонної території акумулювати необхідну кількість фінансових ресурсів для забезпечення наявних потреб з урахуванням економічного стану та тенденцій розвитку
Пасічник Ю. В. [9, с.216]	бюджетний потенціал	Реальні можливості максимального використання наявного ресурсного потенціалу бюджетної системи протягом визначеного періоду часу
Іоненко К. В. [5, с.11]	бюджетний потенціал	сукупність податкових й неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та надходження до цільових фондів
Кичко І. І. [6, с. 39]	бюджетний потенціал	загальна величина доходів та структура видатків бюджету
Пушак Я. Я. [10, с.1]	бюджетний потенціал регіону	Здатність бюджетного механізму акумулювати в руках місцевих громад фінансові ресурси
Жебчук Р.Л. [3, с.2]	бюджетний потенціал	Це частина фінансового потенціалу країни, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, села, селища), що є загальним обсягом грошових одиниць, які можуть бути акумульовані за рахунок усіх джерел в бюджет адміністративно-територіального утворення за конкретний період часу та за існуючих умов господарювання

Систематизація наукових здобутків у розробці теорії бюджетного потенціалу, дала нам змогу виокремити основні концепції щодо трактування економічної сутності досліджуваного поняття, які пропонуємо окреслити як: ресурсний підхід, витратний підхід, підхід з позиції можливості та здатності. Перший підхід передбачає розгляд податкового потенціалу як сукупності

фінансових ресурсів, акумульованих з різних джерел та за допомогою різних методів. З точки зору ресурсного підходу бюджетний потенціал розглядається такими авторами як: Коняровою Є., Атаєвою А. Г., Іоненко К. В., Жебчук Р.Л. Однак, даний підхід дещо звужує сутність досліджуваної категорії оскільки, на нашу думку, бюджетний потенціал варто оцінювати не тільки з позиції наявних бюджетних коштів, але й з врахуванням прогнозних характеристик мобілізації бюджетних ресурсів.

На витратному підході, тобто розгляді бюджетного потенціалу в контексті витрат бюджету, акцентують увагу Зенченко С. та Кичко І. І. Дане трактування не в повній мірі відображає сутність поняття, оскільки забезпечити в повній мірі фінансування витрат місцевого бюджету як в частині власних, так і делегованих повноважень не можливо без достатньої доходної бази.

Підхід з позиції можливості та здатності залучати необхідні фінансові ресурси, якого дотримуються вчені-економісти Балацький Є. О., Пасічник Ю. В., Лучка А. В., Фролов С. М., враховує здатність місцевих органів влади впливати на формування та використання бюджетних коштів, однак не завжди розглядає ці ресурси як наявні та потенційні.

На наш погляд, тлумачення поняття «бюджетний потенціал регіону» повинно бути системним та враховувати цілий комплекс характеристик, отриманих на підставі оцінки наявних та потенційних можливостей щодо формування бюджетних фінансових ресурсів. На нашу думку, під бюджетним потенціалом регіону варто розуміти сукупність реальних можливостей місцевих органів влади мобілізувати та акумулювати в бюджеті відповідного регіону наявні та можливі для залучення фінансові ресурси з метою забезпечення фінансування витрат місцевого бюджету.

Необхідно відмітити, що на здатність місцевих органів влади залучати фінансові ресурси, що генеруються в рамках конкретної території, впливає ряд факторів, які узагальнені в таблиці 2.

Фактори, що впливають на рівень та оцінку бюджетного потенціалу регіону

Група показників	Показники
Фактори соціально-економічного розвитку регіону	<ul style="list-style-type: none"> – чисельність економічно активного населення; – стан ринку праці (рівень безробіття, співвідношення попиту і пропозиції на ринку праці); – структура економічної системи регіону (частки промислового та аграрного секторів); – кількість суб'єктів підприємницької діяльності (за видами, сферами, розмірами, обсягами діяльності).
Фактори, що визначають джерела формування фінансових ресурсів регіону	<ul style="list-style-type: none"> – показники фінансово-економічної діяльності регіону (обсяг валового регіонального продукту, обсяги зібраних податків, обсяг роздрібної торгівлі); – показники інвестиційної привабливості території (обсяги інвестицій, у тому числі іноземних, темпи зростання інвестицій); – бюджетні показники (обсяг податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, трансфертів); – показники фінансової інфраструктури (кількість банків, обсяг активів банківської системи території); – показники зовнішньоекономічної діяльності регіону (обсяги імпорту, експорту, сальдо торговельного балансу).

Джерело: розроблено автором

Зазначимо, що дані показники в цілому розраховуються на основі фінансових даних щодо соціально-економічного розвитку регіону за визначений період.

Проаналізувавши дані фактори, вважаємо доцільним до перелічених вище додати також фактор, який суттєво впливає на рівень бюджетного потенціалу регіону – резерви ймовірного збільшення фінансових ресурсів, за рахунок реалізації заходів, спрямованих на удосконалення механізмів управління фінансовими ресурсами території.

Враховуючи складність категорії «бюджетний потенціал» та багатогранність її прояву, вважаємо за доцільне навести класифікацію бюджетного потенціалу регіону (таблиця 3).

Класифікація бюджетного потенціалу регіону

Критерій	Класифікація
Джерело	– внутрішній;

формування	– зовнішній
Часовий критерій	– поточний; – перспективний
Рівень використання	– той, що використовується в повному обсязі; – той, що не використовується
Рівень достатності	– достатній; – недостатній

Джерело: розроблено автором

Розглядаючи класифікацію бюджетного потенціалу, слід відмітити, що внутрішній бюджетний потенціал визначається, насамперед, обсягом власних та закріплених фінансових ресурсів, а зовнішній бюджетний потенціал безпосередньо залежить від суми трансфертів, що передаються з бюджету вищого рівня.

Поточний бюджетний потенціал – це сукупність реальних можливостей місцевих органів влади мобілізувати та акумулювати в бюджеті відповідного регіону наявні фінансові ресурси. Перспективний бюджетний потенціал окрім наявних фінансових ресурсів враховує також ті грошові кошти, що можуть бути залучені до бюджету за відповідних умов.

Досліджуючи рівень використання бюджетного потенціалу, необхідно акцентувати увагу на тому факті, що за умови якщо місцевими органами влади створені оптимальні умови для акумуляції фінансових ресурсів, можна говорити про використання бюджетного потенціалу в повній мірі. Якщо ж на відповідній території спостерігається недоотримання фінансових ресурсів – мова йде про бюджетний потенціал, який не використовується.

Важливим аспектом при формуванні бюджетного потенціалу регіону є рівень його достатності для забезпечення соціально-економічного розвитку території. На нашу думку, при оцінці достатності бюджетного потенціалу регіону може застосовуватися наступна система якісних критеріїв функціонування місцевих бюджетів:

- достатня кількість фінансових ресурсів, забезпеченість грошовими коштами для реалізації власних повноважень в повному обсязі;
- реалізація закріплених за місцевими органами влади повноважень;
- покриття зобов'язань перед державою, фізичними та юридичними

особами, в тому числі щодо погашення боргових та інших зобов'язань та витрат з їх обслуговування;

– забезпечення інвестиційних потреб території в капітальних витратах на об'єкти соціально-культурної та побутово-комунальної сфери, охорони здоров'я, освіти, державного управління.

Отже, розглянувши сутність бюджетного потенціалу регіону, можна стверджувати, що саме він повинен стати основою для планування доходів бюджету регіону. Адже наявність інформації щодо стану бюджетного потенціалу дозволяє під час розроблення фінансової політики концентрувати зусилля на найбільш важливих напрямках розвитку території, визначати додаткові резерви фінансування, а також забезпечувати ефективний контроль за мобілізацією та використанням фінансових ресурсів. Крім того, стимулювання зростання бюджетного потенціалу дозволяє розвивати бізнес та внутрішньо-регіональні зв'язки між виробниками, підвищувати добробут населення та збільшувати надходження до бюджету.

Список літератури

1. Атаева А. Г. Проблемы и направления совершенствования муниципальных финансов после реформы местного самоуправления [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.econorus.org/consp/files/a274.doc

2. Балацький Є. О., Бойко А. О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є. О. Балацький, А. О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банків справи НБУ. – 2011. – Випуск 1 (10), Частина II. – С. 212–216

3. Жебчук Р. Л. Бюджетний потенціал та його місце в процесі бюджетного планування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2013_18_3_1/38.pdf](http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2013_18_3_1/38.pdf)

4. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке / С. В. Зенченко // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – № 1. – С. 186–198
5. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону: автореф. дис. канд. економ. наук / К. В. Іоненко // Київ, 2007. – 24 с.
6. Кичко І. І. Ретроспективний аналіз бюджетної політики у контексті бюджетного регулювання особистих потреб населення / І. І. Кичко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – 35. – С. 36-40
7. Конярова Э. К. Управление воспроизводством финансового потенциала региона : автореф. дис. канд. эконом. наук / Э. К. Конярова // Ижевск, 2005. – 20 с.
8. Лучка А. В. Бюджетный потенциал фінансової незалежності місцевого самоврядування : дис. канд. економ. наук : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. В. Лучка ; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2009. – 275 с.
9. Пасічник Ю. В. Бюджетный потенциал економічного зростання в Україні : монографія Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
10. Пушак Я. Я. Напрями формування бюджетного потенціалу регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66977.doc.htm
11. Фролов С. М. Бюджетний менеджмент і проблеми розвитку прикордонних територій : монографія / С. М. Фролов. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 317 с.

References

1. Ataeva A. H. (2010) Problems and ways of improving municipal finances after the reform of local government, [Online], available at: www.econorus.org/consp/files/a274.doc

2. Balats'kyj Ye. O. and Bojko A. O. (2011), “Theoretical approaches to determining the potential of the city budget and the basic principles of its formation”, *Zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho instytutu bankivs'koi spravy Universytetu bankiv spravy NBU*, vol. 1 (10), pp. 212–216

3. Zhebchuk R. L. (2013), “Fiscal capacity and its place in the budget planning”, *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova*, vol. 3/1, available at: [/http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2013_18_3_1/38.pdf](http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2013_18_3_1/38.pdf)

4. Zenchenko S. V. (2008), “Revenue potential of the region and methodological approaches to its evaluation”, *Rehional'nye problemy preobrazovanyia ekonomiky*, vol.1, pp. 186–198

5. Ionenko K. V. (2007), “Formation and evaluation of the financial capacity of the region”, Abstract of PH.D. dissertation, Money, Finance and Credit, Derzhavna ustanova „Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy”, Kyiv, Ukraine

6. Kychko I. I. (2009), “Retrospective analysis of fiscal policy in the context of budgetary control individual needs of the population”, *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, vol.35, pp. 36-40

7. Koniarova E. K. (2005), “Upravlenye vosproyvodstvom fynansovoho potentsyala rehiona”, Abstract of PH.D. dissertation, Economy and Management of a National Economy, HOU VPO “Yzhevskyy hosudarstvennyj tekhnicheskyy unyversytet”, Yzhevsk, Russia

8. Luchka A. V. (2009), “Budget potential financial independence of local government”, Abstract of PH.D. dissertation, Money, Finance and Credit, Ternopil's'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet, Ternopil', Ukraine

9. Pasichnyk Yu. V. (2005), *Biudzhetnyj potentsial ekonomichnoho zrostannia v Ukraini* [Budget potential for economic growth in Ukraine], TOV “Yuhovostok, Ltd”, Donets'k, Ukraine

10. Pushak Ya. Ya. (2010), “Directions budget formation potential of the region”, *Rusnauka*, [Online], available at: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66977.doc.htm

11. Frolov S. M. (2010), *Biudzhetnyj menedzhment i problemy rozvytku prykordonnykh terytorij* [Budget management and problems of border areas], SumDU, Sumy, Ukraine.

Люта, О.В. Бюджетний потенціал як визначальний чинник фінансового забезпечення розвитку регіону [Електронний ресурс] / О.В. Люта // Ефективна економіка. – 2014. – № 1. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>